

УДК 378.1:[37.04+174.4] (37.07)

НАТАЛІЯ БЕЛЯЄВА

Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка

АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ЕФЕКТИВНОГО ВИХОВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ

У статті розкрито сутність виховання професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів; висвітлено важливі фактори, що впливають на організацію ефективного виховного процесу.

***Ключові слова:** виховання, виховання професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів, виховний процес, об'єктивні та суб'єктивні фактори.*

Актуальність та постановка проблеми. На сучасному етапі демократичної перебудови освітньої галузі подальшого значення набуває процес входження України до освітнього і наукового простору Європи. У цьому контексті не може залишатись осторонь інноваційних перетворень підготовка майбутніх менеджерів освітніх закладів, зокрема виховання їхніх професійно-етичних якостей.

Розвиток особистості майбутніх менеджерів вимагає здійснення цілеспрямованої виховної роботи з усіх напрямів виховання з обов'язковим урахуванням специфіки майбутньої професійної діяльності фахівців, необхідних для цього особистісних і професійних якостей суб'єктів виховного впливу.

Аналіз публікацій і досліджень. Питаннями професійної етики та професійно-етичних якостей фахівців різних галузей займалися ряд учених: Алоні Гаді, Т. Базаров, Т. Василевська, Г. Васянович, С. Криворучко, М. Левіна, А. Москаленко, Н. Тимченко, С. Хребіна. Професійно-етичну культуру фахівця у своїх роботах окреслюють Л. Коваль, Ю. Колісник-Гуменюк, О. Пономаренко, Н. Степанова, Л. Шарова та інші.

Професійна освіта керівників шкіл, шляхи формування управлінського потенціалу керівника навчального закладу є предметом досліджень М. Гадецького, В. Кричевського, О. Мармази, В. Маслова та інших науковців.

Морально-етичні аспекти виховання особистості розробляють І. Бех, О. Вишневський, Л. Макарова, В. Оржеховська, С. Рудаківська, О. Сухомлинська, К. Чорна, Н. Миропольська та інші. Питанням формування моральних якостей особистості значну увагу приділяли А. Алексюк, О. Богданова, Л. Бурдейна, І. Грязнов, В. Гурін, І. Зязюн, І. Кон, Н. Щуркова та ін.

Мета статті – визначити сутність виховання професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів та розкрити важливі фактори, що впливають на організацію ефективного виховного процесу з їхнього розвитку.

Виклад основного матеріалу. Смісловим ядром освіти є виховання, а предметом виховання є людина – людина культури і моральності. Сучасна парадигма вищої школи спрямована на підготовку не тільки фахівця, високо

компетентного професіонала, але й духовно розвиненої, професійно толерантної особистості, яка гармонізує єдність духовно-морального, професійного і громадянського виховання.

У вихованні, зазначає К. Чорна, мають гармонійно поєднуватись інтереси особистості – вільний саморозвиток і збереження своєї індивідуальності; суспільства – щоб саморозвиток особистості здійснювався на моральній основі, а виховання сприяло репродукції культурних, соціалізованих людей; держави, нації – щоб усі вихованці стали компетентними громадянами-патріотами, гуманістами, здатними забезпечити країні гідне місце в цивілізованому світі. Тому вдосконалення освітньо-виховного процесу має розглядатися в контексті гуманістичної парадигми виховання – ставлення до людини, згідно ст. 3 Конституції України, як до найвищої цінності, переорієнтація на особистісну спрямованість [10, с. 5].

Розвиток професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів в умовах магістратури вищого навчального закладу відбувається в реалізації їхнього морального виховання. Тому «виращування» поняття «виховання професійно-етичних якостей» будемо здійснювати на основі аналізу важливих аспектів організації виховного процесу, спрямованого на розвиток моральної сфери особистості, дотримуючись логіки взаємозв'язку понять (Рис. 1):

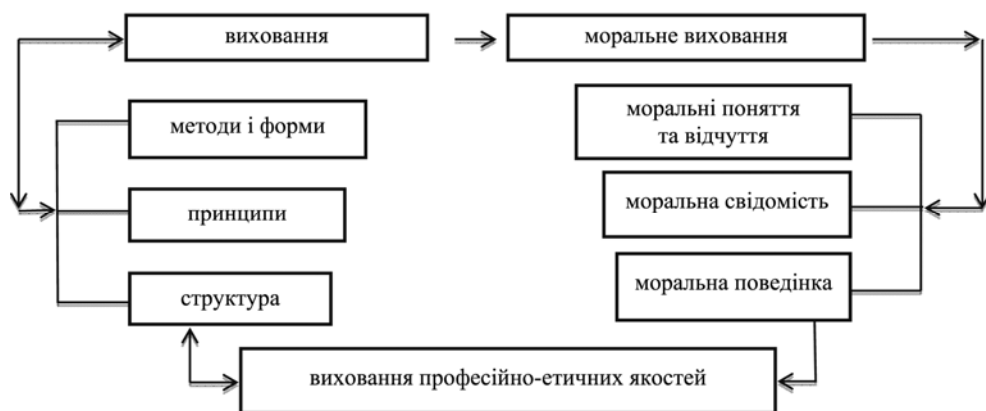

Рис. 1. Логіка взаємозв'язку понять виховання професійно-етичних якостей

Моральне виховання – виховна діяльність вищого навчального закладу, спрямована на формування у студентів стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок і звичок поведінки на основі ідеалів, норм і принципів моралі, участі у практичній діяльності [7, с. 330].

У „Педагогічній енциклопедії” моральне виховання визначається як цілеспрямоване формування моральної свідомості, розвиток моральних почуттів, вироблення навичок і звичок моральної поведінки [8, с. 119-120].

На актуальність дослідження саме морального, професійно-етичного аспекту управлінської діяльності та виховання якостей, які забезпечують його ефективну реалізацію, указують специфічні соціально-психологічні відмінності управління в освіті порівняно з управлінням в інших галузях: спрямованість управлінського процесу на людину; більша, ніж в інших сферах, залежність результату від

психологічних якостей суб'єкта; залежність результату від ціннісно-орієнтаційної єдності всіх елементів системи освіти, цільової міжрівневої узгодженості суб'єктів управління; відчутний вплив на результат управлінської праці міжособистісної взаємодії при спілкуванні (за „горизонталлю” та „вертикаллю”); залежність (більш значима, ніж в інших галузях) результату від соціально-психологічних феноменів, зумовлених міжособистісною професійною взаємодією (соціально-психологічного клімату, конфліктів, лідерства, стилю керівництва тощо); амбівалентність ставлення працівників освітньої установи до керівників, яке пояснюється поєднанням в особистості кожного члена колективу досить високого рівня освіченості з високою самооцінкою, розвинутим почуттям власної гідності, з дидактичною спрямованістю, притаманною педагогам, що зумовлює певний критицизм, опір управлінським настановам згори [2, с. 206].

Методологічну основу морального виховання, за твердженням Г. Рибіної, становлять традиції вітчизняної педагогіки та культури, що виявляються в різних аспектах: духовно-моральному, етнокультурному та морально-етичному. А специфіка морального виховання полягає в необхідності інтеграції науково-професійної та духовно-моральної складових змісту освіти, систематичній духовній просвіті за найбільш актуальними питаннями сучасного життя, сприятливішому формуванню моральної, професійної та соціальної позицій молоді [9, с. 455].

І. Грязнов, говорячи про моральне виховання, відмічає, що його ефективність залежить від морального досвіду особистості, отриманого до вступу у вищий навчальний заклад; моральної поведінки вихователів, викладачів, кураторів, які повинні бути взірцем для студентів; системності виховної роботи, її спрямованості на формування морального обличчя майбутніх фахівців [5, с. 70].

Із особистісно орієнтованих позицій розглядає виховання моральних якостей М. Каган. На думку науковця, відмітна риса їх полягає в тому, що особистісні смисли та якості індивіда не можна сформулювати ні передачею повідомлень, ні прямою матеріальною взаємодією; моральні якості мають бути сформовані самостійно, на основі переживання, а не прийняті у готовому вигляді. Виходячи з концепції М. Кагана, моральне виховання тісно пов'язане зі спілкуванням, і пояснюється цей зв'язок тим, що моральна свідомість вихованця формується за умови, коли вихователь бачить у ньому принципово рівного собі, вільного у виборі цінностей і психологічно унікального суб'єкта, з яким він, як старший, досвідченіший і мудріший, прагне поділитися своїми цінностями, щоб вони стали для них спільними [6, с. 31-32]. У формуванні моральної сфери магістранта управління навчальним закладом, і зокрема його професійно-етичних якостей, такий підхід до виховання має особливо вагоме значення, оскільки є прикладом його гуманістичної позиції в майбутній взаємодії з учнями та підлеглими як педагога, керівника навчально-виховного процесу, менеджера освітнього закладу.

Важливим для нашого дослідження з виховання професійно-етичних якостей майбутнього менеджера освіти є звернення до положень когнітивно-еволюційної концепції морального розвитку особистості (Ж. Піаже, Л. Кольберг, Г. Гілліган, Дж. Гіббс). Ключовою для цього підходу є теза про неможливість розвитку моральних якостей шляхом самого лише засвоєння особистістю моральних норм і формування відповідних навичок поведінки. Особистість має не просто оволодіти моральними знаннями, а навчитися самостійно осмислювати моральні

поняття, розпізнавати й аналізувати моральні проблеми, приймати адекватні рішення в ситуаціях морального й етичного вибору [1, с. 126-127].

Екстраполюючи засади концепції на виховання професійно-етичних якостей, можемо виділити її особливості, суттєві для нас у контексті самовиховання майбутніх магістрів: ґрунтується на діалогічній, суб'єкт-суб'єктній стратегії виховної взаємодії, що забезпечує свободу морального самовизначення студентів; відповідає віковим особливостям розвитку майбутніх магістрів, яким властивий інтерес до теоретичного аналізу етичних проблем, прагнення пізнати глибинну сутність моральних понять і норм; сприяє розвитку професійно-етичних якостей майбутніх освітніх керівників: рефлексії, емпатії, здатності до осмислення моральних ситуацій з позицій іншої людини, прогностичних здібностей, критичного мислення; забезпечує не лише інтеріоризацію моральних норм і засвоєння умінь соціальної взаємодії, а й розвиток умінь розпізнавати, аналізувати та розв'язувати морально-етичні проблеми.

Синтезуючи все вище викладене через призму людиноцентризму та суб'єкт-суб'єктних стосунків як основопокладаючих чинників сучасного виховного процесу та майбутньої професійної діяльності керівника освітнього закладу, визначимо сутність ключового поняття нашого дослідження:

Виховання професійно-етичних якостей майбутнього менеджера освітнього закладу – це науково обґрунтована і цілеспрямована система організації педагогічного процесу на засадах суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин, зосереджена на стимулюванні активної діяльності студентів (магістрантів) з оволодіння загальнолюдськими та професійними нормами моральності, формування внутрішньої системи моральних та етичних регуляторів поведінки майбутнього керівника, що забезпечать його успішну, безконфліктну та здоров'язберігальну управлінську діяльність.

Надалі зосередимо увагу на виявленні особливостей організації такого педагогічного процесу, що сприяє ефективному вихованню професійно-етичних якостей майбутнього менеджера освітнього закладу. Науково-практичні пошуки у цьому напрямі співзвучні з думкою А. Вербицького, що «для досягнення цілей формування, а точніше «вирощування» особистості професіонала, необхідно організувати такий педагогічний процес, який забезпечить перехід, трансформацію одного типу діяльності (навчально-пізнавальної, виховної) в інший (професійний) із відповідною зміною потреб і мотивів, цілей, дій, засобів, предмета і результатів» [4, с. 78].

Погоджуємося з Л. Бурдейною, яка стверджує, що активність студента (магістранта) у процесі морального виховання досягається за певних умов, а саме: 1) наявність ціннісних життєвих орієнтирів, спрямованість особистості на активне і самостійне засвоєння знань, умінь і навичок культурної поведінки; 2) ціннісне ставлення до іншого, сприймання його як особистості; 3) потреба у спілкуванні й повноцінних контактах між студентами; 4) інтерес до процесу набуття досвіду з моральних та професійно-етичних питань; 5) володіння різноманітними способами, які сприяють засвоєнню правил моралі та етики; 6) наявність рефлексії, прагнення до самопізнання; 7) уміння поводитись відповідно до прийнятих у суспільстві норм моралі; 8) бажання передавати набутий позитивний досвід іншим [3, с. 199].

Значущими у цьому контексті є погляди Н. Щуркової, яка виділяє три фактори, що впливають на становлення цінностей у виховному процесі, – "вибір-

орієнтація-проживання» [11]. Екстраполоючи ці фактори на виховання професійно-етичних якостей майбутніх управлінців освіти, виділимо: демонстрацію ціннісного вибору, коли, стоячи перед альтернативою, магістрант обирає добро, об'єктивність, гуманістичне ставлення до інших суб'єктів навчальної, управлінської інтеракції, толерантне та коректне вирішення професійних задач – всупереч злу, упередженості, пихатості та зверхності у спілкуванні, розв'язанню конфліктів на професійній основі; ціннісно-орієнтовану діяльність, коли вихованець, взаємодіючи з оточуючими, здійснює оцінку та переоцінку взаємодії з різними суб'єктами для власного життя і для майбутнього професійного середовища; проживання вихованцями ціннісних відносин у взаємодії з навколишньою дійсністю, коли майбутній менеджер програє різні сторони інтеракції у виховному середовищі, моделюючи для себе взірць професійно-етичної взаємодії у майбутній управлінській діяльності.

В. Берека говорячи про організацію навчального та виховного процесу зазначає, що сучасна система підготовки управлінських освітніх кадрів має виходити із загальнолюдських цінностей, демократичних норм, за реалізації яких на перший план виступає особистість людини, а не освітня система, яка і була створена заради людини. Йдеться про становлення конкретної людини з її здібностями й можливостями, цінностями й потребами, самосвідомістю й інтересами, самовизначенням і активністю [2, с. 60].

Погоджуючись із таким людиноцентричним підходом та спираючись на дослідження провідних науковців, а також на аналіз систем виховання ряду вищих навчальних закладів, виділимо суб'єктивні та об'єктивні фактори, за врахування яких можлива успішна організація виховного процесу з формування професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів.

До об'єктивних факторів віднесемо: загальні соціально-економічні тенденції та процеси, що зумовлюють освітню політику держави; спрямування виховної діяльності вищого навчального закладу на виховання моральної та духовно-ціннісної сфери студента, магістранта; використання виховного потенціалу середовища виховання (кафедри, факультету, бази стажування) в умовах особистісної орієнтації стосунків у системі «викладач-магістрант»; практичний характер підготовки магістра-менеджера у проєкції на середовище його майбутньої професійної діяльності; науково-методичне забезпечення розвитку професійно-етичних якостей у процесі викладання управлінських дисциплін. Як суб'єктивні фактори нами визначено: загальні людиноцентричні позиції особистості; особливості ціннісних орієнтацій та моральної сфери магістранта; рівень професійної спрямованості та мотивації на майбутню управлінську діяльність; рівень і характер соціальної активності магістранта; індивідуальні психологічні особливості (характер, темперамент, сила емоційно-вольової сфери).

У ході пілотажного дослідження було запропоновано проранжувати ці фактори (окремо об'єктивні та суб'єктивні) за ступенем важливості трьом групам респондентів – магістрантам денного відділення, магістрантам заочної форми навчання (переважна більшість кожної навчальної групи – керівники-практики: директори шкіл, позашкільних закладів, начальники управлінь освіти тощо) та викладачам, що забезпечують навчально-виховний процес підготовки магістрів управління. Обидві сукупності факторів було оцінено по 100 балів, на кожен чинник (п'ять об'єктивних і п'ять суб'єктивних) припадало по 20 балів. Для

здійснення ранжування респондентам пропонувалося оцінити кожен чинник у межах сумарних ста балів.

У відповідях магістрантів першої групи виявлено помітний пріоритет використання виховного потенціалу середовища виховання (кафедри, факультету, бази стажування) в умовах особистісної орієнтації стосунків у системі «викладач-магістрант», середні арифметичні оцінки цього фактора становить 33 бали; значимим для цих респондентів є також науково-методичне забезпечення розвитку професійно-етичних якостей у процесі викладання управлінських дисциплін, у середньому – 27 балів, схожі думки мають і дві інші групи опитаних, відповідно – 25 та 29 балів; тоді як для заочників-практиків, закономірно, першочерговим є практичний характер підготовки магістра-менеджера у проєкції на середовище його майбутньої професійної діяльності (34 бали). Не відкидають важливості цього фактора і магістранти стаціонару, які в середньому оцінюють його в 26 балів, та викладачі – 25 балів; дещо менше значення безпосередньо у вихованні професійно-етичних якостей майбутніх магістрів має загальна виховна діяльність вишу (близько 15 балів за трьома групами) та освітня політика держави – близько 10 балів.

Щодо ранжування суб'єктивних факторів також простежуємо деякі варіації в залежності від групи опитаних. Так, викладачі на перше місце ставлять з майже однаковою оцінкою: загальні людиноцентричні позиції особистості; особливості ціннісних орієнтацій та моральної сфери магістранта; рівень професійної спрямованості та мотивації на майбутню управлінську діяльність, у середньому біля 24 балів; у той же час для магістрантів стаціонару провідне значення мають індивідуальні психологічні властивості, а заочники поряд з людиноцентричними позиціями ставлять соціальну активність майбутнього керівника. Окрім цього, переважна більшість опитаних (64%) вважає, що найбільшій ефективності в організації виховного процесу з розвитку професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів можна досягти за умови сукупної дії об'єктивних та суб'єктивних факторів.

Висновки. Аналіз наукових джерел дав змогу виявити, що одні науковці показником ефективності морального виховання, зокрема розвитку професійно-етичних якостей у майбутнього фахівця, вважають внутрішній самоконтроль, інші досить важливу роль відводять емоційній стороні, треті роблять акцент на бажанні самої особистості бути високоморальною. Досягти цієї ефективності неможливо без урахування низки чинників, що впливають на організацію виховного процесу, як особистісних (суб'єктивних), так і середовищних (об'єктивних), на вивченні яких і було зосереджене наше дослідження. Перспективи подальших наукових пошуків убачаємо в теоретичному обґрунтуванні та практичній перевірці педагогічних умов виховання професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів з урахуванням вище викладених факторів.

Список використаних джерел

1. Авксентьева Т. А. Когнітивно-еволюційний підхід до формування моральної свідомості майбутніх учителів // Наукові записки. Серія: Педагогіка і психологія / Таміла Анатоліївна Авксентьева. – Випуск 13. – Вінниця, 2005 – С. 126-130.
2. Берека В.Є. Теоретико-методичні основи фахової підготовки магістрів з менеджменту освіти. Дис. на здоб. наук. ст. доктора пед. наук зі спец. 13.00.04 – теорія

і методика професійної освіти / В. Є. Берека . Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України, К., 2008. – 493 с.

3. Бурдейна Л.І. Педагогічні умови розвитку самовиховання студентської молоді. Наука, релігія і суспільство / “Наука і освіта” / Л. І. Бурдейна. – Донецьк, 2003.– №4. – С.198-202.

4. Вербицкий А.А. Развитие мотивации студентов в контекстном обучении / Андрей Александрович Вербицкий, Наталья Анфиногентовна Бакшаева. – М.: Исслед-й центр проблем качества подготовки специалистов, 2000. – 200 с.

5. Грязнов І.О. Сутність соціологічного аналізу виховної роботи // Збірник наукових праць / Ігор Олександрович Грязнов. – Хмельницький: Вид-во НАПВУ, 2001. – № 16, ч. II. – С. 68-73.

6. Каган М.С, Эткінд А.М. Общение как ценность и как творчество // Вопросы психологии / Моисей Самойлович Каган, Александр Маркович Эткінд. – 1988. – №4 – С. 25-34.

7. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / В. Л. Ортинський – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.

8. Педагогическая энциклопедия. – В 4 т. / Под ред. И.А. Каирова. – М.: Советская энциклопедия, 1964. – Т.2 – 879 с.

9. Рыбина Г.В. Профессиональная культура педагога как фактор духовно-нравственного воспитания учащихся / Г.В. Рыбина // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. – Выпуск № 61. – 2008. – С. 453-458.

10. Сучасні технології в освіті: Реком. бібліогр. покажч. – Ч. 2. Сучасні технології виховання / АПН України. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Ред. і відп. за вип. Л.О. Пономаренко; наук конс. і вступ. стаття К.І. Чорної. – К., 2006. – 196 с.

11. Щуркова Н.Е. Прикладная педагогика воспитания / Надежда Егоровна Щуркова. — СПб.: Питер, 2004. – 368 с.

Стаття надійшла до редакції 18.09.2014 р.

БЕЛЯЕВА Н.

Полтавский национальный педагогический университет имени В.Г. Короленко, Украина

АНАЛИЗ ФАКТОРОВ ЭФФЕКТИВНОГО ВОСПИТАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ЭТИЧЕСКИХ КАЧЕСТВ БУДУЩИХ МЕНЕДЖЕРОВ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ

В статье раскрыта сущность воспитания профессионально-этических качеств будущих менеджеров образовательных учреждений; отражены важные факторы, влияющие на организацию эффективного воспитательного процесса.

Ключевые слова: воспитание, воспитание профессионально-этических качеств будущих менеджеров образовательных учреждений, воспитательный процесс, объективные и субъективные факторы.

BELYAEVA N.

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

ANALYSIS OF THE EFFECTIVE TRAINING FACTORS OF FUTURE EDUCATIONAL MANAGERS' PROFESSIONAL-ETHIC FEATURES

The article deals with training professional-ethic features of future educational managers; the important factors which influence the organization of effective educational process are considered.

Keywords: education, professional-ethics features training of future managers of educational establishments, educational process, objective and subjective factors.